

1ST INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCES RESEARCH**

1. ULUSLARARASI

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

**PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI**

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

**23-25
KASIM
NOVEMBER
2018**

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU

Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress

Prof. Dr. Refik POLAT, Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı / Chair

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Editörü)

Kongre Koordinatörü / Coordinator

Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Sekreteryä / Secretariat

Mustafa Süleyman ÖZCAN

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk HABERGETİREN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Halim GÜL (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Erhan TECİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Üyesi Hamdi KIZILER (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü MADEN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

- Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZCAN (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Alan Editörü)
- Dr. Cennet GÖLOĞLU DEMİR (MEB, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Can DOĞAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Yılmaz BACAKLI (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee

- Prof. Dr. Thomas G. FRASER (University of Ulster)
- Prof. Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO (Universidad De Almeida)
- Prof. Dr. Jose Ramos Pires MANSO (Universidade De Beira)
- Prof. Dr. Jose Luis MIRALLO (University of Zaragoza)
- Prof. Dr. Georgi MARINOV (University of Economics Varna)
- Prof. Dr. İ. Erkinay TOKTOGULOVA (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Mohammad ORAYF (King8 Abdulaziz University)
- Prof. Dr. S. Nur KERİMKULOVIÇ (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yusuf BUDAK (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk Üniversitesi)
- Prof. Dr. Omirkhan ABDILMANULY (Al-Farabi Kazakh National University)
- Prof. Dr. Salih ARIC (Van 100. Yıl Üniversitesi)
- Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali AYTEN (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn-i Haldun Üniversitesi)
- Prof. Dr. Asim YAPICI (Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Dr.	Necdet SUBAŞI
Doç. Dr.	Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
Doç. Dr.	Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Assoc. Prof.	Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
Assoc. Prof.	Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
Assoc. Prof.	Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
Doç. Dr.	Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr.	Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr.	Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
Dr.	Engin DEMİR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Karabük Üniversitesi Yayınları 34

ISBN: 978-605-9554-31-2

Aralık 2018

1. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Bir Âlim Olarak Muhammed Âbid Es-Sindî

Ali TAŞKÖPRÜ

Y/Lisans Öğrencisi, S.Ü.S.B.E İslam Hukuku Anabilim

Dalı/email:a.taskopru92@gmail.com

Öz

Muhammed Âbid es-Sindî hayatını ilim tedrisi, yolculuklarla ve eserler telif etmeye adanmış son dönem Osmanlı âlimlerindendir. Muhammed Âbid, Sind bölgesinde dünyaya gelmiş, küçük yaşta ailesiyle birlikte Hicaz bölgesine hicret etmiş büyük bir İslam âlimidir. Küçük yaşta başladığı ilim tahsiline ilk olarak dedesinin tedrisi altında başladı. Daha sonra Hicaz bölgesine hicret ettikten sonra başta amcası doktor şeyh Muhammed Hüseyin el-Ensarî olmak üzere dönemin birçok âliminden ders aldı. Dedesi ve babasının vefatından kısa bir süre sonra amcasıyla birlikte Yemen'e hicret etti. Hayatının büyük bir kısmı Yemen'de ve civar bölgelerde tedrisle devam etti. Yemende kaldığı esnada oranın yöneticilerinin özel doktorluğunu üstlendi. O dönemde bazı sıkıntılara da duçar oldu. Yemen yöneticisi tarafından Mısır'daki Mehmet Ali Paşa'ya elçi olarak gönderildi. Bu yazının amacı ülkemizde pek bilinmeyen bir âlim olan Muhammed Âbid'i bir nebze olsun tanıtabilmek, eserlerini araştırmacılara ve ülkemize kazandırmaktır. Çalışmamızda, hayatı, hocaları ve talebeleri hakkında bilgi verilmiş, Mehmet Ali Paşa tarafından ulemanın başkanlığına getirilmesinden bahsedilmiş ve eserleri kısaca tanıtılmıştır. Kaynak olarak Sindî'nin kendi eserleri, el yazma risaleleri ve birçok makale ve akademik çalışmadan faydalanılmıştır. Özellikle Said Bektaş'ın yazar hakkında yazdığı eseri bunların başında gelmektedir. Çalışmamız yazar ve ortaya koyduğu ilmi birikime dair bir değerlendirme ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Âbid, Risale, Yemen, Sind, Ulema, Fıkıh.

Muhammed Âbid Es-Sindî As a Scholar

Graduate Student, S.U.S.S.İ. Department of Islamic

Law/email:a.taskopru92@gmail.com

Abstract

Muhammad Abed al-Sindî is one of the late Ottoman scholars who devoted his life to scholarship and journeys and to copyright. He is a great Islamic scholar who was born in the Sind region and immigrated to the Hijaz region during his youth together with his family. He started his education at an early age under his grandfather's direction. Later, after his migration to the Hijaz region, he took lessons from many scholars of this period, including his physician Uncle Shaykh Muhammad Husain al-Ansari. Shortly after the death of his grandfather and his father, he immigrated to Yemen with his uncle. He spent part of his life in Yemen and in the surrounding areas with teaching and scholarly activities. During the time he was in Yemen, he was the private doctor of the administration. He was sent to Mehmet Ali Pasha in Egypt as ambassador of the Yemen government. The purpose of this article is to introduce Muhammad Abid, who is not much known in our country, to some extent and to introduce his works to the researchers. In our study, information was given about life, his masters and students, his appointment by Mehmet Ali Pasha to the president of the jury. His works were also briefly introduced. The source of this paper consists of Sindî's own printed works, his manuscript writings, and many articles and academic studies. Especially Said Bektash's writings about the writer comes first place. The paper has been written and concluded with an evaluation of the scientific accumulation that he has left.

Keywords: Muhammad Âbid, Risale, Yemen, Sind, Ulema, Fiqh.

Muhammed Âbid Es-Sindî'nin Hayatı

İsmi ve Nesebi

Yazarın tam ismi Muhammed Âbid bin Ahmed Ali bin Muhammed Murad bin Yakub el-Eyyubî el-Ensarî es-Sindî'dir (Bekdaş, Said, 2002, Muhammed Âbid, s. 57; Hasan es-Sindî, 2011, Sahih-i Buharî, s. 52; Abdüşşekur, Ahsen Ahmet, 2014, s. 22.). Ensarî nisbesi ise onun büyük dedesi ve aynı zamanda sahabe olan Ebu Eyyub el-Ensarî'nin soyundan gelmesi (Bekdaş, 2002, s. 57; Abdüşşekur, 2014, s. 23.), Sindî nisbesi ise kendisinin Kuzey Haydarabat'ta doğması sebebiyledir. Soyunun Ebu Eyyub el-Ensarî'ye dayandığının delili ise dedesi Şeyhu'l-İslam el-Kâdî Muhammed Murad el-Ensari'ye ait olan kitabın içerisinde yazmış olduğu el yazısıdır. Bu kitap 'Definetu'l-Metalib' isimli eser olup dört büyük cilt halinde yazılmış ve Mahmudiye Kütüphanesine bağışlanmıştır (Bekdaş, 2002, s. 60). Bu şecerede öncelikle Muhammed Âbid'in babası kaydedilmiş daha sonra kendisi yazılmış ve bunu ekleyen ise müellifin babasının dedesi olan Muhammed Yakub'tur. Daha sonra dedesi Muhammed Murad şecereyi tamamlayarak torunu Muhammed Âbid'i eklemiştir. Bu duruma da o dönemin önde gelen âlimlerini şahit tutarak ve onların mühürleriyle bu şecereyi tasdik ettirmiştir (Bekdaş, 2002, s. 60; Abdüşşekur, 2014, s. 24-26). Bu durumda Muhammed Âbid es-Sindî'nin tam şeceresi aşağıda zikredildiği gibidir:

eş-Şeyh Muhammed Âbid b. eş-Şeyh Ahmet Ali b. Muhammed Murad eş-Şehîr bi'l-Kâdî el-Vâiz b. el-hafız Muhammed Yakup eş-Şehir bi'l-Kârî b. Mahmûd eş-Şehîr Bi Hafız Memmum b. el-Hâc Abdurrahman eş-Şehir bi'l-Kârî b. Abdurrahim Zinetu'l-Kurra b. Muhammed Enes b. Abdullah b. Muhammed Cabir b. Muhammed Halit b. Malik b. Ebî Avf b. Hassan b. Salim b. el-Eşas eş-Şehîr bi'l-İmam b. Met b. Salebe b. el-Cüneyd b. Mukaddem b. Şurahbîl b. Eşas b. Met b. Ebî Eyyûb el-Ensarî şeklindedir (Bekdaş, 2002, s. 61; Abdüşşekur, 2014, s. 26).

Burada zikredilmesinde fayda telakki ettiğimiz bir noktaya da değinmek gerek. Yazarın soyundan geldiği Ebu Eyyûb el-Ensarî'nin yazar dışında soyundan gelen birçok ulema olduğu mevcuttur. Bunlar;

- el-Eşas bin Met bin Ebî Eyyûb el-Ensarî. Şecere silsilesinde 22. Sırada bulunan kişi.
- Ebu Eyyub el-Ensarî'nin soyundan Hint bölgesinde bulunan Faranki Mahal isimli bölgeden olan birçok âlim yetişmiştir. Bunların en meşhurlarından olan eş-Şeyh Muhammed Abdulhay el-Leknevî (ö.1304) Hanefi mezhebinin son dönem âlimlerinden biridir (Bekdaş, 2002, s. 64).
- Bu ailenin soyundan gelen yine aynı şekilde âlim olan eş-Şeyh Muhammed Abdülbaki el-Eyyûbî el-Ensari el-Leknevî (ö.1364)'dir (Bekdaş, 2002, s. 64; Abdüşşekur, 2014, s. 26). İşte bu şekilde müellif dışında çok sayıda ulema yetiştirmiş bulunan köklü ve ilim geleneğine bağlı bir aileden gelmektedir.

Muhammed Âbid Hindistan'ın Sind bölgesinde yaklaşık olarak hicri 1190 yılında Haydarabat'ın kuzeyindeki Siyven kasabasında dünyaya gelmiştir

(Bekdaş, 2002 s. 107; İnce, İrfan, c. 37, s. 246). Baba ve dede yoluyla ilmi bir geleneğe sahip bir aileden gelmektedir. Fakat meşhur olan ismi ise Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî'dir.

Muhammed Âbid çocukluğundan itibaren baba ve dededen gelen ilmi geleneğin atmosferi içerisinde yetişmiştir (Abduşşekur, 2014, s. 28). İlk olarak ilmini dedesi Şeyhu'l-İslam el-Kâdî el-Vaiz Muhammed Murad el-Ensârî'nin tedrisatında almıştır. Daha sonra babası Şeyh Ahmet Ali ve amcası Şeyh Muhammed Hüseyin tarafından eğitimi devam etmiştir (Abduşşekur, 2014, s. 28). Bu ilk eğitimi esnasında hiç şüphesiz dedesinin çok büyük etkisi vardır. Dedesi Muhammed Murad büyük bir âlimdir.

Şevkanî eserinde dedesi, amcası ve babasından bahsederken şöyle söylemektedir: ' Babası ilimde nasibi olan bir kişiydi. Dedesi ise ulemanın önde gelen büyüklerindendi. Birçok telif eseri olduğunu torunu ve bu biyografinin sahibi olan Muhammed Âbid eserlerinde zikretmektedir. Amcası ise büyük bir tıp doktoru idi, diğer ilimlerde de söz sahibi idi' (Şevkânî, c. 2, s. 780). Büyük dedelerinden biri Medine-i Münevvere 'den Sind bölgesine göç etmiştir. Daha sonra bulundukları bölgenin önde gelen sayılı âlimlerinden ve kadılarından oldular (Abduşşekur, 2014, s. 29; Bekdaş, 2002, s. 73). Dedesi Muhammed Murad hem bir fakih, hem bir kadı hem de kıraat-ı sebâyı okuyabilen bir âlimdi (Abduşşekur, 2014, s. 31). Aynı zamanda Hanefi mezhebinin önde gelen fakihlerindendi. Birçok eseri bulunmakla birlikte burada önemli olan ve müellifimiz Muhammed Âbid'in de kendisine bir mukaddime ve bir kaynakça hazırladığı *Definetu'l-Metalib* isimli eserdir. Bu eser dört büyük cilt halinde mahtût suretinde Mahmudiye Kütüphanesinde mevcuttur (Abduşşekur, 2014, s. 31). Muhammed Murad Sind bölgesinin önde gelen âlimlerinden idi. Bu sebeple birçok ders halkası ve çok sayıda talebesi vardı. Ayrıca vaaz ve hitabeti çok güçlü olduğundan minberlerde çokça hutbe irat ederdi. Muhammed Murad Sind bölgesinden Hicaz bölgesine hicret ettikten bir süre sonra vefat etmiştir (Abduşşekur, 2014, s. 31-32). Amcası Muhammed Hüseyin ise aynı babası gibi ilim ve irfan sahibi âlim bir zat idi. Oda Sind bölgesinde dünyaya geldi, orada yetişti ve bütün ilmini önce babasından daha sonra o bölgedeki âlimlerden aldı (Abduşşekur, 2014, s. 33). Amcasının çok sayıda telifi bulunmasına rağmen ismine ve suretine ulaşabildiğimiz en önemli eseri *Et-Tıbyan liz-Zecri an Şurbi'd-Duhan* eseridir. Bu eserde aynı şekilde Mahmudiye Kütüphanesinde yazma eser olarak bulunmaktadır (Abduşşekur, 2014, s. 32).

Muhammed Âbid dedesi, babası ve amcası ve ailesiyle birlikte 1190'lı (1776) yıllarda Hicaz bölgesine göç ederek Cidde'ye yerleşti (İnce, c. 37, s. 246). Muhammed Âbid babasının 1202 yılında vefatından birkaç yıl sonra amcası Muhammed Hüseyin ile birlikte Yemen'e giderek Hudeyde'ye yerleşti (İnce, c. 37, s. 246). Uzun süre Zebîd'de kaldı ve orada kaldığı süre zarfında kadılık yaptı. Özellikle fıkıh ve diğer İslâmî ilimler yanında tıp ilmindeki bilgi ve becerisiyle de şöhret kazanan amcasından ve daha sonra Hicaz ve Yemen âlimlerinden dersler aldı. İrfan İnce tıp bilgisi ile ilgili şunları söylemektedir 'Amcasının tıp bilgisinden geniş ölçüde faydalanan Sindî, Muhammed Mü'min ed-Deylemî el-Mâzenderânî tarafından Safevî Hükümdarı Şah

Süleyman zamanında (1666-1694) Farsça kaleme alınan *Tuhfetü'l-mü'minîn* adlı tıp eserini Yemen'e ilk getiren kişi olarak tanınır. Bu konudaki şöhreti sayesinde 1213 (1798) yılında Yemen hâkimi İmam Mansûr-Billâh tarafından San'a'ya çağrıldı' (İnce, c. 37, s. 246). Burada tabiplik yaptı. Bu sırada Muhammed b. Ali eş-Şevkânî ile tanıştı ve Esîrüddin el-Ebherî'nin *Hidâyetü'l-hikme* adlı eseri ve Kādî Mîr Meybüdü şerhi üzerine verdiği derslerine katıldı. Şevkânî ile olan hoca talebe ilişkisine devam etti. Devlet Başkanı tarafından kendisine yüksek miktarda bir maaş bağlandı ve aynı yıl Yemen'in Hudeyde şehrine döndü. Mansur-Billâh ve onun ardından Mütevekkil ve Mehdi dönemlerinde birçok defa San'a'ya gidip geldi. Bu arada İmam Mansur'un vezirlerinden birinin kızıyla evlendi. 1232'de Yemen devlet başkanı tarafından elçi olarak Mehmet Ali Paşa'ya hediyeler sunmak üzere Mısır'a gönderildi. Yemen'de Sünnî ulema ile Zeydi ilim çevreleri arasında birinci Osmanlı hâkimiyetinin sona erdiği ve Zeydi hâkimiyetinin başladığı XVII. yüzyılın ortalarından itibaren beliren ve bu dönemde yoğunlaşan ilişkiler sayesinde geniş bir etkileşim ağı oluşmuştu. Muhammed Âbid bu çevrelerle hem öğrenci hem hoca olarak geniş ilişkiler kurdu. Özellikle San'a âlimlerini hadislerle yaklaşımlarında ve sahih hadislerle amel konusundaki tutumları sebebiyle ilmi bakımdan diğerlerine üstün gördüğü, 1233 yılında Mısır'dan dönüşünde Şevkânî'ye ilmin Mısır'da yok olup gittiğini ve geriye taklit ve tasavvuftan başka bir şey kalmadığını söylediği nakledilir (İnce, c. 37, s. 246).

Muhammed Âbid'in Yaşadığı Dönemdeki Siyasi Olaylar

Yaşadığı dönem olan 13 ve 14. hicri asırda Müslümanların çoğunluğu Osmanlı Devletine bağlı ve hilafetin emri altında idiler (Bekdaş, 2002, s. 24). Muhammed Âbid hayatı boyunca beş tane Osmanlı Halifesi ile aynı dönemde yaşamıştır (Bekdaş, 2002, s. 24). Bunlar sırasıyla şu şekildedir;

1. Sultan I. Abdülhamid (1203/1789) (Aktepe, Münir, c. 1, s. 213; Bekdaş, 2002, s. 26; Hasan es-Sindî, 2011, s. 40).
2. 3. Selim (1223/1807) (Beydilli, Kemal, c. 36, s. 425; Bekdaş, 2002, s. 27; Hasan es-Sindî, 2011, s. 40-41).
3. 4. Mustafa (1223/1808) (Beydilli, Kemal, c. 31, s. 283; Bekdaş, 2002, s. 27).
4. 2. Mahmud (1255/1839) (Beydilli, Kemal, c. 27, s. 352).
5. Abdülmecid (1823/1861) (Küçük, Cevdet, c. 1, s. 259).

Hicaz bölgesindeki çağdaşı olduğu yöneticiler ise şunlardır;

- a. eş-Şerif Surûr bin Müsâid bin Said Zeyd bin Muhsin bin Hüseyin bin Hasan bin Ebi Nümme el-Haşimî el-Kureşî (Hasan es-Sindî, 2011, s. 43; Bekdaş, 2002, s. 31).
- b. Şerif Abdulmuin bin Müsâid bin Said bin Zeyd bin Muhsin bin Hüseyin bin Hasan bin Ebi Nümme el-Hasanî (Hasan es-Sindî, 2011, s. 44; Bekdaş, 2002, s. 32).
- c. eş-Şerif bin Müsâid bin Said bin Zeyd bin Muhsin bin Hüseyin bin Hasan bin Ebi Nümme el-Hasanî (Hasan es-Sindî, 2011, s. 44; Bekdaş, 2002, s. 32-33).

Yemen bölgesindeki hayatı esnasında oradaki yöneticiler ise şunlardır;

- a. İmam Mansur Billah Ali bin el-Abbas el-Mehdi bin el-Hüseyin.
- b. Mütevekkil ale'l-lah Ahmet bin Ali el-Mansur Billah.
- c. el-Mehdi bin Ahmed el-Mütevekkil bin Ali el-Mansur.
- d. eş-Şerif Hamud bin Muhammed el-Haseni es-Süleymanî.¹

Muhammed Âbid'in yaşadığı dönemde çok çalkantılı siyasi olaylar meydana gelmekteydi. Bunlardan bir tanesi Hicaz bölgesinde ortaya çıkan Suudi ailesiydi. Daha sonra ortaya çıkan Vehhabilik hareketi çok daha etkili bir şekilde kendini göstermiştir.²

Yaşadığı Dönemdeki Ulemanın Muhammed Âbid Hakkındaki Övgüleri

Muhammed Âbid yaşadığı dönemin önde gelen âlim zatlarından. Aynı zamanda birçok yerleri gezip dolaştığı için birçok âlim ve talebeyle bir araya gelme imkânı elde etmiştir. İleride hocaları ve öğrencilerine değinirken bu konu hakkında kısaca bilgi verilecektir. Şimdi ise kendisi hakkında övgüde bulunan âlimleri ve yaptıkları değerlendirmeleri zikredeceğiz:

1. Allame Muhaddis İbrahim b. Abdillan el-Hûsî müellifin *Minhatu'l-Barî* isimli eserine 1221 senesinde yazmış olduğu takrizde şöyle demektedir: 'Genel olarak şöyle diyebiliriz ki bu eser müellifinin hıfzına, sünnet-i nebeviyyeye olan derin bilgisine ve hadisleri kaynağından getirme kabiliyetinin son derece mahir olduğuna delalet etmektedir. Bunda şaşılacak bir durum yoktur. Zira o fazilet ve ilimle meşhur olmuş bir aileden ve nesepten gelmektedir. Ayrıca onun soyu nice büyük âlimlerin kendisinden geldiği meşhur ve pek büyük sahabe-i kiram olan Ebu Eyyub El-Ensari'nin soyundan gelmektedir' (Bekdaş, 2002, s. 150; Abdüşşekur, 2014, s. 68-69). Aynı zamanda Muhammed Âbid amcasından ve diğer âlimlerden birçok ilimleri ve fenleri okumuştur. Bu konuda çok derin bir bilgi sahibi olmuştur. Ayrıca fıkıhın tüm alanlarında usulünde furuunda ve nahiv, sarf, beyan, dil, fıkıh, usul, hadis, tefsir, tıp ve bunların kapsadığı ilimlerde önemli ölçüde bilgi sahibidir. Özellikle hadis ve tıp alanında çok meşhur olmuştur. Bazı hastalıklar için kullanmış olduğu tedavi yöntemleri çokça övülmüş ve bu alandaki derin bilgisinden ötürü insanlar arasında saygı görmüştür (Bekdaş, 2002, s. 150; Abdüşşekur, 2014, s. 69).
2. 1200 yılında doğup 1264 yılında vefat eden Mekke-i Mükerrreme'nin müftüsü olan Muhakkik Üstazu'l-Kamil el-Fadıl Şeyh Abdurrahman Siracu'l-Hanefi el-Mekkî müellifin Tavalıu'l-Envar Şerhu ed-Dürrü'l-Muhtar isimli eserine müellif hakkında yazdığı tercemede şöyle söylemekte: 'O İmam, Âlim, Allame, zekilerin öncüsü, kendi zamanındaki muhakkiklerin sonuncusu, ince eleyip sık dokuyanların direği, isnat sahibi, derin ilim sahibi olan âlimlerin övünç kaynağı

¹ Bu şahıslar hakkında detaylı bilgi için Said Bektaş'ı adı geçen eseri, Şevkani'nin Bedru't-Tali'si Ahsen Ahmed Abdüşşekur'un eserlerine müracaat edilebilir.

² Daha geniş bilgi için bkz. *DİA*, Mustafa L. Bilge 'Suud b. Abdulaziz', c37, s.578. ; Mehmet Ali Büyükkara, *DİA*, 'Vahhabilik', c.47, s.611-615.

olan mukaddes faziletli kişilerin öncüsü olan bir âlimdir' (Bekdaş, 2002, s. 151; Abduşşekur, 2014 s. 69).

3. Allame muhaddis meşhur maliki fakihi Muhammed b. Muhammed es-Senbavî el-Ezherî müellifin *Minhatu'l-Barî* isimli eserine yazmış olduğu takrizde şöyle demektedir: 'Şaşılacak bir durum yok. Zira bu eserin müellifi elde edilecek ilimleri en iyi şekilde elde etmiştir ve yüksek derecelere ulaşmıştır. Bunu da en güzel şekilde yapmıştır. Bu güzel rabbani latifeler içinde en güzel şekilde yüzmüştür. Rahmani marifet kaynaklarından içmiştir. İmani güzellikleri toplamış ve sahih hadislerle iştigal etmiştir. İşte bu sebeple bütün parlak güneşler onda toplanmış ve çağdaşları arasında semayı süsleyen ay gibi olmuştur. Allah ona büyük saadetin elbisesini giydirdin ve ona yüksek keramet tacını giydirdin. Hala Muhammedî ve Mahmut Müteabbid ve bütün insanlığa faydası olan bir insan ve her durumda ve her halde izzet ve lütuf içerisinde olsun âmin âmin âmin. Bunu kendi ağzıyla söyleyip âciz kalemiyle yazan fakir Muhammed b. El-Emir hadimu ehli'l-ilm fi'l-Ezher Allah geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlasın' (Bekdaş, 2002, s. 152).

Bu şekilde ulemanın kendisi hakkında söylemiş olduğu birçok methiyeler mevcuttur. Bunlardan bazılarını isim olarak vermek yeterli olacaktır. Bunlardan biri meşhur müfessir Âlusî, *Şehiyyu'n-Nağem* isimli eserinde övgüler sıralamaktadır (Alusî, *Şehiyyu'n-Nağam*, s.202). Aynı şekilde övgüler sıralayan bir diğer âlim ise Allame Muhaddis Fakih Şeyh Abdülğani ed-Dihlevî'dir. Oda müellifin kendi senetlerini ve hocalarını, aldığı ilimleri telif ettiği eseri olan *Hasru's-Şarid* isimli eserin kapağına yazdığı övgü dizeleri önem arz etmektedir.³ Bu şekilde daha sayamayacağımız ve bu yazının hacmini aşacak ulemanın müellifimiz hakkında övgüleri mevcuttur. Biz burada sadra şifa olacak meramımızı ifade edecek kadarını zikretmekle iktifa ettik.

Burada özellikle müellifin ilmi tevazuu hakkında vuku bulmuş bir olayı zikretmekte fayda addetmekteyiz. Bu olay şöyle yaşanmıştır: ileride de geleceği üzere müellifin hocası olan Şeyhu'l-Haram er-Reis el-Muazzam Kasım Ağa bir gün Muhammed Âbid'ten Medine-i Münevvere'nin müftüsü Şeyh Ebu Bekir b. Abdüsselam ed-Dağıstanî'nin bir mesele hakkında vermiş olduğu yanlış fetva hakkında kendisine doğru olan fetvayı yazmasını istediğinde Muhammed Âbid Kendisine (*El-Kavlu'l-Cemil fi İbaneti'l-Fıraki beyne Ta'liki't-tezvic ve ta'liki't-tevkil*) ismi geçen risalesini kaleme alarak doğru fetvayı bildirmiştir. Fakat burada önemli olan husus şudur ki Muhammed Âbid buradaki soruya cevap verirken kendi nefsinin peşinden gitmemiş, karşı tarafı rencide edecek şekilde ilmini izhar etmemiş bilakis o ilmi verilere ve doğru fetvayı vermek suretiyle cevap vermiştir (Bekdaş, 2002, s. 134; Abduşşekur, 2014, s. 57-59). Daha sonra Muhammed Âbid fetvayı okuduğunda fetvanın yanlış verildiğini ve gerekli ihtimam gösterilmeden ve

³ Es-Sindî Hasru's-Şarid Fi Esanidi eş-Şeyh Muhammed Âbid. Mahtutat mahmudiye kütüphanesinde 762 numarada. Bu eser daha sonra Halil Osman tarafından tahkik edilerek Riyad'da Mektebetü'r-Rüst tarafından basılmıştır.

yeteri kadar tahkik edilmeden verildiğine karar verdi ve tam bir ilmi tevazu ve saygıyla şöyle dedi; ‘acele yazılması sebebiyle yeterli derece de tahkik edilmeden yazıldığını gördüm. Bunda şaşılacak bir durum yoktur. Kemal sıfatlarda tek kusursuz olan Allah Teâlâ’dır’ (Abduşşekur, 2014, s. 58).

İlminin Genişliği

Müellif yukarıda da anlatıldığı üzere çok mütevazı, insanlarla iyi geçinen, ilmi kibirliliğe kapılmayan ve ilim ahlakına sahip bir şahsiyettir. Bu durum onun ilmi ve dini meselelerde ne kadar bilgili ve geniş bir meşrebe sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim zamanındaki âlimlerle olan ihtilaflarında bile bu yönünü görmekteyiz. Nitekim bu yüce ahlaki karakterine Muhammed Abdulhay el-Kettanî rivayetler hakkında konuşurken şöyle demektedir: ‘ bu şekildeki ilmi birikim zamanımızdaki emsallerimize örnek olsun’ demektedir (Abduşşekur, 2014, s. 61; Abdulhay b. Abdulkebir el-Kettanî, Fihrisu’l-Feharis, c. 1, s. 364).

Yemen’de Karşılaştığı Büyük İmtihan ve Buna Sabretmesi

Malum olduğu üzere büyük İslam bilginlerinin birçoğunun hayatında çok defalar başlarından geçen büyük imtihanlar ve sıkıntılar olmuştur. Zira Allah Teâlâ kullarını sürekli imtihan etmekte ve onların sahip olduğu yeteneklerini bu şekilde ortaya çıkarmaktadır. İşte imtihanın sırrı da burada yatmaktadır. Zira insanlarda madenler gibidir. Değeri ise gördüğü sıkıntılara katlanması oranındadır. Nitekim bu şekilde bir sıkıntıda Muhammed Âbid Yemen’de bulunduğu sırada orada yaşadığı sıkıntıdır. Yemen’de Hudeyde bölgesindeyken bu büyük sıkıntıya maruz kaldı (Muhammed Âbid, Mevahibu’l-Latife, c. 1, s. 210; Tavalıu’l-Envar, c. 1, s. 511; el-Yaniu’l-Ceniyy, s. 35, mahtutat). Bu olay şöyle gelişti: Hudeyde bölgesinin kadısı orada bulunan halka ezanda (حي على خير العمل) hayya ala hayri’l-amel lafzını söylemelerini emretmesiyle başlamıştır. Zira bu söz Zeydiyye ve İmamiyye Şia’sının şiarı konumundaydı. Bu kadı Seyyid Hüseyin b. Ali el-Hazimî idi. Zeydiyye’ye bağlı bir kişiydi. Kendisi 1224 senesinde Şerif Hamud b. Muhammed’e karşı muhalefet edip isyan ettikten sonra göreve gelmişti. Bu kadı aynı şekilde Hudeyde ahalisine sabah namazında okunan (الصلاة خير من النوم) es-Salatu Hayrun mine’n-nevm lafzının ezandan kaldırılmasını ve okunmamasını emretti. Nitekim o bunu kendi itikadına göre bidat görmekteydi. Ve bu şekilde yeni bir ezan ihdas etmeye kalktı. Tabi Hudeyde bölgesinin halkının neredeyse büyük çoğunluğu Hanefi mezhebine mensup ve ulema da Hanefi mezhebindeydiler. İşte bu emirden sonra kadı insanların bu emrine uymadığını görünce ki bu durum onu düşmüş olduğu gafletinde daha da şiddetli olmasına ve kendi görüşünü doğru görmesine sevk etti. Sonunda Hudeyde’nin önde gelen Hanefi ulemasından yaklaşık kırk kişiyi hapsedtirdi. Ki bu âlimler bu kadının yaptığı bu emri ve fiili tasvip etmeyip hoş görmüyorlardı. Bunların arasında da müellifimiz Muhammed Âbid gelmekteydi. Zira o da büyük bir Hanefi fakihi olarak tanınmaktaydı. Hatta bu âlimlerin başında gelmekteydi. Bu âlimleri demirden zincirlerle ellerini ve ayaklarının bağlanmasını emretti. Muhammed Âbid’e ise daha fazla eziyet vermek için ona ve akrabalarından özellikle kendisini destekleyen kişilerin ellerine, ayaklarına ve boyunlarına da zincirler ve kelepçeler bağlanmasını

emretti. Ve daha sonra bu âlimleri altı gün boyunca hapsedti. Daha sonra Muhammed Âbid dışındakileri serbest bıraktı. Muhammed Âbid'e ise vurulması ve kırbaçlanması için emir verdi. Onu bir süre bu şekilde eziyet ve dövdürdükten sonra Hudeyde bölgesinden sürgün ettirdi. İşte bu kadı Muhammed Âbid'e işkence yapılırken kırbaçlama işlemini yapan adamlara şöyle diyordu: 'Muhammed Âbid bizim bu sözümüze ve itikadımıza karşı çıkıp ta bidatte ısrar ettiği için kanı ve malları helal olmuştur' demektedir (Bekdaş, 2002, s. 138-139; Abduşşekur, 2014, s. 63-64). İşte bu şekilde Muhammed Âbid bu kadıdan oldukça şiddetli bir şekilde işkence ve zulüm görmüştür. Daha sonra bu kadı ortalardan kayboldu. Kendisine ait bir evde gizlenmeye başladı, ta ki halk onu Muhammed Âbid'e karşı yaptığı zulümden dolayı ayıplamasın ve onunla karşılaşmasın diye ve bu yapılanlar halk arasında unutulsun ve kendisi de tekrardan masum bir şekilde vazifesine devam etsin. Nitekim bu kadı daha sonra uzunca bir müddet ortalarda görünmedi ve akıbeti hakkında ise kesin bir bilgiye muttali olmuş değiliz.

Muhammed Âbid'in Aldığı Vazifeler

Muhammed Âbid hayatı boyunca birçok sıkıntılar çekmekle birlikte birçok ikramlara da nail olmuştur. Bunlardan biri San'a yöneticisi Hâkim Mansur Billah'ın meclislerinde gerek hocası olması hasebiyle gerekse daha sonra onun özel doktoru olması hasebiyle birçok mevki, makam, mal ve zenginlik elde etmesidir. Bunun gibi daha sonra Mansur'un çocukları yanında da makamını ve şöretini korumuştur. Öyle ki Mansur'un vezirlerinden biri olan Şeyh Ali el-Ammarî kendi kızıyla Muhammed Âbid'i evlendirmiştir (Bekdaş, 2002, s. 161; Abduşşekur, 2014, s. 74; Hasan es-Sindî, 2011, s. 58). Yemen'in Zebid şehrinde uzun süre kadılık görevini sürdürmüştür. O esnada ise o bölge ilim ve ulemanın merkezi konumundaydı.

İşte bu şekilde Muhammed Âbid daima izzet, ikram, makam ve mal mülk içerisinde hayatının bir kısmını geçirmiştir. Yemen'deki yaşantısı sırasında San'a Hâkimi El-İmam El-Mehdi Abdillâh b. Ahmet tarafından 1232 senesinde Mısır'a Mehmet Ali Paşa'ya sefir olarak çeşitli hediyelerle birlikte vazifelendirilerek gönderilmiştir (Hasan es-Sindî, 2011, s. 58; Bekdaş, 2002, s. 179-180). O esnada Yemen yöneticileri Osmanlı Devletine bağlı idiler. Bu sırada Mısır'da birçok âlimle karşılaşmış ve oradaki ilimlerden istifade etmiştir (Bekdaş, 2002, s. 180). Öyle ki 1233 (1818) yılında Mısır'dan dönüşünde Şevkânî'ye ilmin Mısır'da yok olup gittiğini ve geriye taklit ve tasavvuftan başka bir şey kalmadığını söylediği nakledilir (İnce, c. 37, s. 246). Bu sırada Mısır'da bir yıl kalmıştır. Zira Mehmet Ali Paşa Muhammed Âbid'in ilmine verasına ve takvasına hayran kalmıştır (Hasan es-Sindî, 2011, s. 58).

Daha sonra Muhammed Âbid Medine'ye geri dönmüştür. Bu esnada Mehmet Ali Paşa tarafından kendisine ulemanın riyaseti (yani âlimlerin başkanı) vazifesi verildi. Bu vazifeye getirildiği tarih ise 1243 senesidir (Bekdaş, 2002, s. 183). Bu görevi hayatının sonuna kadar on dört yıl sürdürmüştür. Ki o esnada Hicaz bölgesinde birçok önde gelen âlim mevcuttu (Hasan es-Sindî,

2011, s. 58). Ayrıca malum olduğu üzere Hicaz bölgesi ve özellikle harem bölgesi ulemanın daimi uğrak yerleri arasındaydı. Nitekim her yıl hac mevsiminde dünyanın dört bir tarafından âlimler gerek hac farızasını yerine getirmek gerekse ilim meclislerinden istifade etmek için ve diğer âlimlerle görüşmek için buralara gelmekteydiler.

Yolculukları

Yukarıda anlatıldığı üzere Muhammed Âbid 1190 Senesinde Sind bölgesinde doğdu. Daha sonra dedesi, babası ve amcası ile birlikte Hicaz bölgesine hicret etti. Bu da takribi 1194 senesinde idi (Bekdaş, 2002, s. 176). Hicaz bölgesine geldiklerinde Cidde şehrine yerleştiler. Dedesi 1198 senesinde vefat edince babası ve amcası ile birlikte Hicaz bölgesinde bir süre dolaştılar. Mekke, Taif, Cidde ve diğer şehirler arasında sürekli ilim ve ulemayı ziyaret amaçlı seferler gerçekleştirdiler. Babası 1202 senesinde vefat edince amcasıyla 1208 senesine kadar Hicazda kalmaya devam ettiler. Daha sonra bu sene içerisinde amcasıyla birlikte Yemen'in Bender bölgesindeki Hudeyde şehrine hicret ettiler. Yemen'deki hayatı esnasında Zebid ve Hudeyde şehirleri arasında sürekli yolculuk yapmıştır. Bu yolculuklar ise ilim almak ve ulema ile görüşüp onlardan ders alma amacına matuftu (Bekdaş, 2002, s. 176-177). Burada kaldığı esnada birçok kere hac ve umre amaçlı Hicaz bölgesine gitmiştir. Bu yolculuklardan biri de amcasının vefat ettiği sene olan 1211 senesidir (Bekdaş, 2002, s. 177). İşte bu şekilde anlaşıldığı üzere Muhammed Âbid Hindistan da başlayan hayatının Hicaz bölgesine açılan kapısı daha sonra Yemen'de uzun süre kalması ve Yemen'in şehirleri arasında ilim ve ilim ehli arayışıyla ve oradan tekrar Hicaz bölgesi şeklinde ülkeler ve şehirler arasında sürekli mekik dokuyarak devam etmiştir. Nitekim o bu seyahatlerinde çok fazla mesafe kat etmiştir.

Müellifin Hocaları

Şimdi ise müellifimizin kendilerinden ilim tahsil ettiği hocalarının bir kısmını zikretmek istiyoruz. Zira müellifin hayatını ve ilmi yeterliliğini anlayabilmek ve onun ilminin nereden geldiğini anlamak için bunların bilinmesinin konumuz açısından ehemmiyet arz ettiği kanaatindeyiz. Bu hocalar aşağıda zikredildiği üzere şunlardır:

1. Şeyh el-Arif el-Kebir eş-Şerif Ahmet b. İdris Ebu'l-Abbās el-Araşî el-Hüseynî el-Mağribî. Doğumu 1172 vefatı ise 1253'tür (Bekdaş, 2002, s. 193-194; Abduşşekur, 2014, s. 90; Hasan es-Sindî, 2011, s. 67).
2. eş-Şeyh Seyyid Ahmet b. Süleyman b. Ebî Bekir el-Haccamî. Muhammed Âbid bu hocasını Hasru's-Şarid isimli eserinde çokça zikretmektedir (Bekdaş, 2002, s. 194-195; Abduşşekur, 2014, s. 90; Hasan es-Sindî, 2011, s. 67).
3. eş-Şeyh Hüseyin b. Ali el-Mağribî (Bekdaş, 2002, s. 195; Abduşşekur, 2014, s. 91; Hasan es-Sindî, 2011, s. 68).
4. eş-Şeyh Seyyid Hamd b. Abdullah Makbul (Bekdaş, 2002, s. 196; Abduşşekur, 2014, s. 91; Hasan es-Sindî, 2011, s. 68). Bu hoca müellifin Yemen'deki hocalarındandır.

5. eş-Şeyh Salih b. Muhammed b. Nuh b. Abdullah b. Ömer b. Musa el-Ömerî el-Fullanî el-Mekkî el-Medenî (Bekdaş, 2002, s. 196; Abduşşekur, 2014, s. 92; Hasan es-Sindî, 2011, s. 68; İnce, c. 37, s. 246).
6. eş-Şeyh Abdurrahman b. Süleyman b. Yahya b. Ömer Mkabul el-Ehdel eş-Şafiî (Bekdaş, 2002, s. 198; Abduşşekur, 2014, s. 92; Hasan es-Sindî, 2011, s. 69; İnce, c. 37, s. 246).
7. eş-Şeyh Abdürrezzak el-Bekkarî (Bekdaş, 2002, s. 199; Abduşşekur, 2014, s. 93; Hasan es-Sindî, 2011, s. 69; İnce, c. 37, s. 246).
8. eş-Şeyh Abdullah b. Muhammed b. İsmail es-San'anî (Şevkanî, el-Bedru't-Tali', c. 1, s. 396). San'a şehrinin yöneticisinin oğludur. Aynı zamanda Meşhur Subulu's-Selam Şerhu Buluğu'l-Meram isimli eserin müellifidir (Bekdaş, 2002, s. 200; Abduşşekur, 2014, s. 93; Hasan es-Sindî, 2011, s. 69).
9. eş-Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahhab en-Necdî et-Temimî (Bekdaş, 2002, s. 200; Abduşşekur, 2014, s. 93; Hasan es-Sindî, 2011, s. 70).
10. eş-Şeyh Muhammed b. Ali eş-Şevkanî (Bekdaş, 2002, s. 202; Abduşşekur, 2014, s. 94; Hasan es-Sindî, 2011, s. 71).
11. eş-Şeyh Muhammed Tahir b. Eş-Şeyh el-Muhaddis Muhammed b. Said b. Muhammed Sünbül el-Mekkî (Bekdaş, 2002, s. 204; Abduşşekur, 2014, s. 96; Hasan es-Sindî, 2011, s. 72; İnce, c. 37, s. 246).
12. eş-Şeyh Yusuf b. Muhammed b. Alâeddin el-Mizcacî (Bekdaş, 2002, s. 205; Abduşşekur, 2014, s. 96; Hasan es-Sindî, 2011, s. 73; İnce, c. 37, s. 246).
13. eş-Şeyh Abdülmelik b. Abdülmünim b. Muhammed Taceddin el-Kalaiv (Bekdaş, 2002, s. 201; Abduşşekur, 2014, s. 94; Hasan es-Sindî, 2011, s. 70; İnce, c. 37, s. 246).

Bu şekilde bu yazının hacmini daha da çoğaltmaması için yazmadığımız birçok hocaları mevcuttur. Biz kısaca önemli olanlar ve tanınmış olanlarını zikretmekle iktifa ettik.

Talebeleri

Şimdi ise talebelerinin kimler olduğunu zikrederim. Bunlardan yine aynı şekilde önemli olanlarını zikredeceğiz. Bunlar;

1. eş-Şeyh İbrahim b. es-Seyyid Hüseyin el-Muhlis (Bekdaş, 2002, s. 238; Abduşşekur, 2014, s. 114; Hasan es-Sindî, 2011, s. 74).
2. eş-Şeyh İbrahim b. Abdülkadir er-Reyyahî (Bekdaş, 2002, s. 239; Abduşşekur, 2014, s. 115; Hasan es-Sindî, 2011, s. 74).
3. eş-Şeyh İbrahim b. Muhammed Said el-Fettete el-Mekkî (Bekdaş, 2002, s. 239; Abduşşekur, 2014, s. 116; Hasan es-Sindî, 2011, s. 75).
4. el-Hac Ahmet b. Osman Hoca (Bekdaş, 2002, s. 239; Abduşşekur, 2014, s. 117; Hasan es-Sindî, 2011, s. 75).
5. Yemen yöneticisi İmam Mütevekkil Ale'l-Allah Seyfu'l-İslam Ahmet b. el-İmam el-Mansur Billah Alî (Bekdaş, 2002, s. 240; Abduşşekur, 2014, s. 117; Hasan es-Sindî, 2011, s. 75).

6. eş-Şeyh Arif Hikmet et-Türkî (Bekdaş, 2002, s. 245; Abdüşşekur, 2014, s. 125; Hasan es-Sindî, 2011, s. 78).

Bu şekilde daha zikredebileceğimiz birçok talebesi vardır. Şimdi ise son kısım olarak müellifin eserlerinden bahsetmekle yazımızı sonlandıracağız.

Eserleri

Müellif birçok alanda kalem oynatmakla birlikte en bariz özelliği ise muhaddis, fakih ve tabip olmasıdır. Bizde burada yazdığı eserleri zikretmekle birlikte özellikle fıkıh alanında yazdığı eserlere değineceğiz. Müellifimizin ulaşabildiğimiz kadarıyla birçok eseri el yazma şeklinde olmakla birlikte basılmış ve tahkik edilmiş eserleri mevcuttur. Bununla birlikte müellifimiz Arap dünyasında ve Türkiye’de yavaş yavaş tanınmaktadır. Özellikle son zamanlarda eserleri de yavaş yavaş tozlu raflardan indirilerek uzman kişiler tarafından tahkik edilmekte ve basılmaktadır.

1. *Minḥatü’l-bârî fî cem’i rivâyâtî(bi-mükerrerâtî)’l-Buḥârî* (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 284; Abdüşşekur, 2014, s. 208; Hasan es-Sindî, 2011, s. 113). Bu eser Mahmud el-Hasan es-Sindî tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve tahkik edilmiştir. Nitekim bu eserde bizim istifade ettiğimiz kaynaklar arasındadır.
2. *Beydavî tefsiri üzerine yazdığı ve tamamlamadan vefat ettiği Şerhu Tefsiri’l-Beydavî*. Bu eser tek bir nüshası Mahmudiye Kütüphanesinde mevcuttur (Bekdaş, 2002, s. 272; Hasan es-Sindî, 2011, s. 107).
3. *Tertibü Müsnedi’l-İmâm Ebî Hanîfe*. Ebû Hanîfe’nin Mûsâ b. Zekerıyyâ el-Haskefî rivayetiyle ulaşan el-Müsned’inin fikhî konulara göre tasnif edilmiş şeklidir (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 294; Abdüşşekur, 2014, s. 163; Hasan es-Sindî, 2011, s. 105).
4. *el-Mevâhibü’l-laṭife ‘alâ Müsnedi’l-İmâm Ebî Hanîfe*. Bir önceki eser üzerine kaleme aldığı hadis ve fıkıh ilmiyle ilgili geniş izahlara yer verilen bir şerhtir (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 296; Abdüşşekur, 2014, s. 214; Hasan es-Sindî, 2011, s. 113).
5. *Tertibü müsnedi’l-İmâmî’ş-Şâfi’î*. İmam Şafi’î’nin fıkıh konularına göre tertip edilmiş bir eserdir (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 319; Abdüşşekur, 2014, s. 164; Hasan es-Sindî, 2011, s. 105).
6. *Mu’temedü’l-Elmaiyyi’l-Mühezzeb fî Halli Müsnedi’l-İmâm eş-Şâfi’î el-Müretteb* (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 324; Abdüşşekur, 2014, s. 204; Hasan es-Sindî, 2011, s. 112).
7. *Şerhu Teyisiri’l-Vusul* (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 339; Abdüşşekur, 2014, s. 183; Hasan es-Sindî, 2011, s. 109). İbnü’d-Deyba’ tarafından Mecdüddin İbnü’l-Esîr’in *Câmi’u’l-Uşûl’ü* üzerine yapılan ihtisarin “kitâbü’l-hudûd” bölümüne kadar olan şerhidir.
8. *Şerhu Buluğu’l-Meram*. (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 341; Abdüşşekur, 2014, s. 179; Hasan es-Sindî, 2011, s. 109). İbni Hacer el-Askalani’nin *Buluğu’l-Meram* isimli eseri üzerine yazdığı şerhtir. Lakin bunu tamamlayamamıştır.
9. *Keşfu’l-Be’s Amma Ravahu ibnu Abbas Müşafeheten an Seyyidi’n-Nas* (Bekdaş, 2002, s. 342; Abdüşşekur, 2014, s. 202; Hasan es-Sindî, 2011, s. 111).

10. *Sülafe'tü'l-Elfaz fi Mesaliki'l-Huffaz* (Bekdaş, 2002, s. 346; Abdüşşekur, 2014, s. 177; Hasan es-Sindî, 2011, s. 109).
11. *İcazu'l-Elfaz li İanetü'l-Huffaz* (Bekdaş, 2002, s. 346; Abdüşşekur, 2014, s. 157; Hasan es-Sindî, 2011, s. 104).
12. *Mecalisü'l-Ebrar* (Bekdaş, 2002, s. 349; Abdüşşekur, 2014, s. 202).
13. *Şerhu Elfiyetu's-Suyutî fi'l-Mustalah* (Bekdaş, 2002, s. 350; Abdüşşekur, 2014, s. 178).
14. *Hasru's-Şarid min Esanidi Muhammed Âbid* (Bekdaş, 2002, s. 353; Abdüşşekur, 2014, s. 169; Hasan es-Sindî, 2011, s. 105).
15. *Ravdu'n-Nazirin fi Ahbari's-Salihin*. (Bekdaş, 2002, s. 361; Abdüşşekur, 2014, s. 176; Hasan es-Sindî, 2011, s. 109).
16. *Ṭavâli 'u'l-envâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (İnce, c. 37, s. 246; Bekdaş, 2002, s. 372; Abdüşşekur, 2014, s. 184; Hasan es-Sindî, 2011, s. 110). Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî'nin Hanefî fıkına dair *Tenvîrü'l-Ebşâr'ı* üzerine Haskefî tarafından *ed-Dürri'l-Muhtâr* adında yazılmış bulunan eserin geniş bir şerhidir. Müellif bu şerhle ilgili ilk çalışmalarında muhtasar açıklamalarda bulunmuş, ancak Medine'ye yerleşmesinin akabinde geniş bir şerh kaleme almaya başlamış, çağdaşı Hanefî fıkıh bilginlerinden Ahmed b. Muhammed et-Tahtâvî, Mustafa er-Rahmeti ve İbn Âbidîn'in aynı eser üzerine yapmış oldukları haşiyelerinden geniş ölçüde istifade ederek eseri yazdı. Eserin müellif nüshası sekiz cilt halinde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.
17. *el-Ebhas fi Mesaili's-Selas* (Bekdaş, 2002, s. 434; Abdüşşekur, 2014, s. 156; Hasan es-Sindî, 2011, s. 104).
18. *Risaletun fi İhraci Zekati'l-Habbi bi'l-Kıymeti* (Bekdaş, 2002, s. 434; Abdüşşekur, 2014, s. 156; Hasan es-Sindî, 2011, s. 107).
19. *İlزامu Asakiri'l-İslam bi'l-İktisari Ala'l-Kalansuvate Taaten li'l-İmam* (Bekdaş, 2002, s. 435; Abdüşşekur, 2014, s. 156; Hasan es-Sindî, 2011, s. 104).
20. *Teğayyürü'r-Rağib fi Tecdidi'l-Vakfi'l-Harib* (Bekdaş, 2002, s. 436; Abdüşşekur, 2014, s. 168; Hasan es-Sindî, 2011, s. 105).
21. *Risaletün fi't-Teveşşül ve Envauhu ve Ahkamuhu* (Bekdaş, 2002, s. 437; Abdüşşekur, 2014, s. 169; Hasan es-Sindî, 2011, s. 108).
22. *el-Hazzu'l-Evfer li men Etaka fi's-Sefer* (Bekdaş, 2002, s. 438; Abdüşşekur, 2014, s. 174; Hasan es-Sindî, 2011, s. 106).
23. *Risaletün fi Hükmi İt'ami't-Taami fi Münasebati'l-Ferahi ve't-Terahî* (Bekdaş, 2002, s. 439; Abdüşşekur, 2014, s. 174; Hasan es-Sindî, 2011, s. 107).
24. *Şifau Kalbi Kulli Seulin fi Cevazi Men Tesemma bi Abdi'n-Nebî ve Abdu'r-Resul* (Bekdaş, 2002, s. 440; Abdüşşekur, 2014, s. 184; Hasan es-Sindî, 2011, s. 109).
25. *Ğunyetu'z-Zekiyyi fi Mes'ele'ti'l-Vasiyyi* (Bekdaş, 2002, s. 440; Abdüşşekur, 2014, s. 159; Hasan es-Sindî, 2011, s. 110).
26. *el-Kavlu'l-Cemil fi İbaneti'l-Farki beyne Ta'liki't-Tezviç ve Ta'liki't-Tevkil* (Bekdaş, 2002, s. 441; Abdüşşekur, 2014, s. 202; Hasan es-Sindî, 2011, s. 110).

27. *Risaletün fi keramati'l-Evliya ve't-Tasdiki Biha* (Bekdaş, 2002, s. 443; Abduşşekur, 2014, s. 202; Hasan es-Sindî, 2011, s. 108).
28. *Risaletün fi Takbili's-Sahabeti Yede Resulillah ve ra'sehu's-Şerifi ve Hükmi't-Takbili Ammeten* (Bekdaş, 2002, s. 443; Abduşşekur, 2014, s. 169; Hasan es-Sindî, 2011, s. 108).
29. *Keffu'l-Emanî an Semai'l-Eğanî* (Bekdaş, 2002, s. 445; Abduşşekur, 2014, s. 202; Hasan es-Sindî, 2011, s. 111).
30. *Menalu'r-Raca fi Şuruti'l-İstinca* (Bekdaş, 2002, s. 445; Abduşşekur, 2014, s. 208; Hasan es-Sindî, 2011, s. 112).
31. *Fekku'l-Mihneti bi Mualeceti'l-Hukneti* (Bekdaş, 2002, s. 483; Abduşşekur, 2014, s. 202; Hasan es-Sindî, 2011, s. 110).
32. *Nafiu'l-Halki fi't-Tıbbi* (Bekdaş, 2002, s. 484; Abduşşekur, 2014, s. 218; Hasan es-Sindî, 2011, s. 113).

Değerlendirme

Bu çalışmada genel hatlarıyla ilmi hayatından bahsettiğimiz Muhammed Âbid anlatıldığı üzere 18. Asırda yaşamış önemli İslam âlimlerinden biridir. Yaşadığı dönemdeki siyasi olaylar, içtimai olaylar ve dini olaylar onun gerek ilmi gerekse hayatına çok önemli şekilde etki etmiştir. Zira yaşadığı dönemde Osmanlı hilafeti Hicaz bölgesinde, Yemen'de ve Mısır'da çalkantılı bir dönemden geçmekteydi. İşte tüm bu sebepler es-Sindî üzerinde ve eserlerinde oldukça etkili olmuştur. Zira bazı eserlerinden de anlaşılacağı üzere o dönemdeki bir kısım siyasi olaylardan dolayı kendisine sorulan sorulara cevap vermek suretiyle kaleme alınan küçük çaplı risaleler suretinde yazmıştır. Bunun yanı sıra fakih olması hasebiyle fıkıh ve usul alanında çok önemli eserler yazdı. Bununla birlikte müsnid bir muhaddis olması hasebiyle hadis alanında da eserler yazdı. Zira doğduğu yer olan Sind bölgesinde ve Arap coğrafyasında hadis, fıkıh ve usul alanlarında çalışılmaya başlanılmış ve el yazma eserleri yavaş yavaş gün yüzüne çıkartılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada Muhammed Âbid'in velûd bir âlim olduğu görülmüştür. Bir ekip tarafından eserlerinin çalışılmasının faydalı olacağı ve ilim dünyasına katkıda bulunacak nitelikte eserlerinin olduğu tespit edilmiş, bununla birlikte Muhammed Âbid yaşadığı dönemde önemli vazifeler ifa etmiş ve dönemine ve gelecek yıllara ışık tutacak bir âlimdir.

Kaynakça

el-Kettanî, Abdulhay b. Abdulkebir (1982), *Fihrisu'l-Feharis ve'l-Esbat ve Mu'cemu'l-Meacim ve'l-Meşihat ve'l-Müselselat*, tah. İhsan Abbas, Daru'l-Ğarbi'l-İslamiyyi. Muhammed b. Yahya et-Teymî, *El-Yaniu'l-Ceniyyi fi Esanidi's-Şeyh Abdülgani*, Mahtutat.

Aktepe, Münir, (1988), I. Abdülhamid, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.I, s.213-216), İstanbul; TDV. Yayınları.

Âlusî, Mahmut b. Abdullah el-Hüseynî, es-Sadıh bi Şehiyyi'n-Nağam ala Efnani Tercemeti Şeyhi'l-İslam ve Veliyyi'n-Niam, mahtutat, trhsz.

Bekdaş, Said, (2002), *el-İmamu'l Fakihu'l Muhaddisu's Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî el-Ensarî Reisu Ulemai'l Medineti'l Münevverati fi Asrihi*, el-Medinetü'l Münevvera.

Beydilli, Kemal, (2003), II. Mahmud, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.XXVII, s.352-357), İstanbul; TDV. Yayınları.

Beydilli, Kemal, (2006), IV. Mustafa, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.XXXI, s.283-285), İstanbul; TDV. Yayınları.

Beydilli, Kemal, (2009), III. Selim, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.XXXVI, s.420-425) İstanbul; TDV. Yayınları.

Büyükkara, Mustafa Ali, (2012), Vehhâbilik, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.XXXXII, s.611-615), İstanbul; TDV. Yayınları.

el-Hasan es-Sindî, (2011), Mahmud, Dırasatun ve Tahkikun ve Ta'likun ve Tahric Minhatur'l-Bâri fî Cem'î Rivayati Sahihî'l-Buharî li'l-Allameti'l Muhaddisi eş-Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî el-Ensârî Reisu Ulemai'l-Medineti'l Münevverati fî Asrihi, basılmamış doktora tezi.

el-İmam Muhammed Âbid es-Sindî, (1. Baskı, h. 1435 m. 2014), Mecmuu İcazâtı ve Resaili el-İmam Muhammed Âbid es-Sindî, tah. Ahsen Ahmed Abdüşşekûr, Mektebetu Nizam Yakub el-Hâssa, Bahreyn.

Emecen, Feridun, (1988), Abdullah b. Suûd, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.I, s.135-136) İstanbul; TDV. Yayınları.

Emecen, Feridun, (1988), Abdülazîz b. Muhammed b. Suûd, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.I, s.193-194), İstanbul; TDV. Yayınları.

es-Sindî el-Ensârî, Muhammed Âbid, (1424), Hasru's-Şarid min Esanidi Muhammed Âbid, tah. Halil b. Osman el-Cubur es-Sebiû, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad.

es-Sindî el-Ensârî, Muhammed Âbid, (2014), el-Mevahibu'l-Latife fî Şerhi Müsnedi'l-İmam Ebi Hanife, tah. Dr. Takiyüddin en-Nedvî, Daru'n-Nevadir, Dimaşk.

es-Sindî el-Ensârî, Muhammed Âbid, Tavalîu'l-Envar Şerhu Dürrü'l-Muhtar, tahk. Abdürreşid Muhammed Musa Luğarî es-Sindî, Dırasatun ve Tahkikun, Çamşura, Pakistan, ts.

Günel, Fuat, (1989), Ahmet Teymur Paşa, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.II, s.140-141), İstanbul; TDV. Yayınları.

İnce, İrfan, (2009), Muhammed Âbid Es-Sindî, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi İçerisinde, , (C.XXXVII, s.246-247), İstanbul; TDV. Yayınları.

Küçük, Cevdet, (1988), Abdülmecid, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C. I. s.259-263), İstanbul; TDV. Yayınları.

L. Bilge, Mustafa, (1991), Arif Hikmet Bey, Şeyhulislam, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İçerisinde, (C.III, s.365-366), İstanbul; TDV Yayınları.

Şevkânî, Muhammed Ali Muhammed, (2008) el-Bedru't Tali' bi Mehasini Men Ba'di'l Karnî's Sabî' , Dimeşk-Beyrut.